

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ – ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР У РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

INTELLECTUAL CAPITAL IS AN IMPORTANT FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ECONOMY

У статті показаний досвід закордонних учених у питанні вивчення сутності і категорії «інтелектуальний капітал». Була розглянута значущість вкладу ІК в економічний ріст і нарощування його обсягів у зв'язку з інтелектуалізацією праці і переходом сучасної економіки на інноваційний шлях розвитку. У процесі аналізу факторів накопичення інтелектуального капіталу виявлено низку проблем в управлінні і використанні цієї категорії. Зроблена спроба підтвердити економічну цінність інтелектуального капіталу та допомогти у вирішенні пов'язаних із цим проблеми у таких галузях, як інновації, підприємництво, конкуренція й управління знаннями. Автором статті запропоновано структуру ІК як відносини інформаційного капіталу і капіталу менеджменту в межах сукупності трьох компонентів: людського, організаційного та капіталу відносин. Розглянуто процес руху знання як елемента інформаційного капіталу, його трансформація в інформацію за допомогою впливу системи управління знаннями як елемента капіталу менеджменту.

Ключові слова: інноваційний розвиток, інтелектуальний капітал, інформаційний капітал, капітал менеджменту, знання.

В статье показан опыт зарубежных ученых в вопросе изучения сущности и категории «интеллектуальный капитал». Были рассмотрены значимость вклада ИК в экономический рост и наращивание его объемов в связи с интеллектуализацией труда и переходом современной экономики на инновационный путь развития. В ходе анализа факторов накопления интеллектуального капитала выявлен ряд проблем в управлении и использовании этой категории. Сделана попытка подтвердить экономическую ценность интеллектуального капитала и помочь найти решение связанных с этим проблем в таких областях, как иннова-

ции, предпринимательство, конкуренция и управление знаниями. Автором статьи предложено структуру ИК как отношения информационного капитала и капитала менеджмента в рамках совокупности трех компонентов: человеческого, организационного и капитала отношений. Рассмотрен процесс движения знания как элемента информационного капитала, его трансформация в информацию с помощью влияния системы управления знаниями как элемента капитала менеджмента.

Ключевые слова: инновационное развитие, интеллектуальный капитал, информационный капитал, капитал менеджмента, знания.

The article shows the experience of foreign scientists in studying the essence and category of "intellectual capital". The importance of the IR contribution to economic growth and the increase in its volume in connection with the intellectualization of labor and the transition of the modern economy to an innovative development path were considered. During the analysis of intellectual capital accumulation factors, a number of problems in the management and use of this category have been revealed. An attempt has been made to confirm the economic value of intellectual capital and help to find solutions to the related problems in such areas as innovation, entrepreneurship, competition and knowledge management. The author of the article proposed the structure of IR as the relationship of information capital and management capital within the totality of three components: human, organizational and capital relations. The process of knowledge movement as an element of information capital, its transformation into information through the influence of the knowledge management system as an element of the Management Capital is considered.

Key words: Innovative development, intellectual capital, information capital, management capital, knowledge.

УДК 657.1:075.8

Тадесв Ю.П.

к.е.н., доцент кафедри математичного моделювання економічних систем Національний технічний університет Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського

Ковальчук М.М.

студент Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського

Постановка проблеми. Сучасні спостереження, викладені в доповіді експертів Науково-консультативної ради при Генеральному секретареві ООН, говорять про необхідність сприяння науці, технологіям та інноваціям, здатним змінити ситуацію у вирішенні найбільш гострих глобальних проблем. Основою сучасної інноваційної економіки є наукомістке інноваційне виробництво високотехнологічної продукції із застосуванням інтелектуальної праці висококваліфікованих працівників відповідно до актуальних тенденцій попиту і розвитку ринку. Інноваційний розвиток та інформатизація сучасного суспільства, активізація процесів науково-технічного прогресу, інтелектуалізації праці мають наслідковий зв'язок із підвищенням ролі ринку інтелектуальної праці і збільшенням його масштабу. Дослідження щодо Євросоюзу і

США показують, що внесок, який роблять інвестиції підприємств у середнє зростання продуктивності праці, становить 20–34%. У результаті таких високих інвестицій має неодмінно зростати вимога до професійних і загальноосвітніх знань працівників, які є одним із структурних елементів інтелектуального капіталу. Одним із можливих рішень цього питання може бути створення компаній, що розробляють спільно з наукою та системою освіти інновації, за допомогою будівництва технопарків, центрів колективного користування науковим обладнанням, корпоративних навчальних центрів, бізнес-інкубаторів, центрів передачі технологій при дослідних інститутах, спеціальних торгових майданчиків для інноваційної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням і визначенням інтелектуального капі-

талу та його ролі у розвитку економіки займаються: О.Б. Казакова, С.В. Комаров, А.І. Мухаметшин, П. Страссман П. Проте питання сутності інтелектуального капіталу, а також визначення його ролі серед інших факторів розвитку економіки потребує подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є визначення важливості інтелектуального капіталу у процесі розвитку країни чи організації.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, інноваційна економіка будується за допомогою створення нових ринків ідей, інтелектуальної власності, розробок, інноваційних продуктів, якими замінюються старі структури економіки, чому слід приділяти особливу увагу, для того щоб виявити зв'язок між нематеріальними активами і результатами виробництва, включити їх в оперативне і стратегічне управління підприємством.

Під час глобальної кризи у низці країн інвестиції підприємств в ІК суттєво перевищують інвестиції у фізичний капітал і при цьому відрізняються відносною стійкістю. Підприємства вкладають кошти в нематеріальні активи, такі як програмне забезпечення, проектування, патенти, нові організаційні процеси й інше. Так, за даними професора Колумбійського університету Ф. Лихтенберга, долар, витрачений на дослідження і розробки, приносить восьмикратний прибуток порівняно з долларом, вкладеним у техніку. Це пов'язано з тим, що інтелектуальний капітал стає одним з основних стимулів економічного та інноваційного розвитку підприємств в ринкових умовах господарювання.

Хотілося б відзначити, що країни, які більше інвестують в ІК, більш ефективно перерозподіляють ресурси на користь інноваційних підприємств. Так, на думку низки дослідників (Д. Белл, Е. Тоффлер, Ф. Фукуяма, Дж. Нейсбітт та ін.), більшості сучасних розвинених країн саме інноваційна економіка інтелектуального капіталу, інформації та знань дає змогу забезпечити світову економічну перевагу країни. За останніми даними, всього лише дванадцять країн (Німеччина, Австрія, Південна Корея, Данія, США, Японія, Фінляндія, Ізраїль, Катар, Сінгапур, Швеція, Швейцарія) виділяють трохи більше 2,5% свого внутрішнього валового продукту (ВВП) на інноваційні дослідження і розробки. При цьому якщо судити за часткою ВВП, то США і Швеція інвестують приблизно в два рази більше в ІК, ніж Італія та Іспанія, а підприємства, які патентують свої винаходи в США і Швеції, залучають в чотири рази більше капіталовкладень, ніж аналогічні фірми в Італії й Іспанії. Активний розвиток інноваційної діяльності та загострення конкуренції в бізнес-середовищі вказує на важливість дослідження й економічного виміру інтелектуального капіталу. Однак виміряти інтелектуальний капітал вкрай важко у зв'язку зі складністю оцінки якості нематеріальних активів за відсутності єди-

ного уточненого стандарту. Сукупність об'єктів, що включаються до складу ІК, називають активами, так само, як у структурі матеріальних і фінансових ресурсів в бухгалтерському балансі. Водночас за терміном «актив» закріплені певні економічні та правові атрибути, якими сьогодні не володіє домінуючий ресурс ІК – знання. Зокрема, нобелівський лауреат П. Страссман вважає, що вартість знань компанії можна подати як різницю між її звітними фінансовими активами і реальною ринковою вартістю [Страссман, 1998, 15]. Традиційно підприємства здійснюють витрати у вигляді поточних витрат і капіталовкладень. Водночас організації виробляють довгострокові інвестиції в дослідно-конструкторські розробки, наукові дослідження і в підготовку кадрів, що теж є різновидом капіталовкладень і за правилами бухгалтерського обліку проходить по статті витрат, хоча об'єктивно відмінність між капіталовкладеннями і витратами не завжди легко визначити. З позицій бухгалтерського обліку ІК ототожнюється з поняттям нематеріальних активів підприємства, до яких відноситься вартість майнових прав, ліцензій, патентів, товарних знаків і торгових марок підприємства. Однак це розуміння ІК є неповним з огляду на те, що в теорії ІК обґрунтовує більш широке його тлумачення. ІК, включений в баланс, збільшує вартість нематеріальних активів підприємства та створює розбіжності між ринковою і балансовою вартістю підприємства. Наслідком такої розбіжності буде перевищення ринкової вартості балансової оцінки активів. Сьогодні є різні моделі і теорії інтелектуального капіталу, деякі з яких можуть бути унікальними і відображати специфіку окремих компаній. Світовий досвід дає змогу визначити лише загальні підходи і загальну блок-структуру інтелектуального капіталу. Зараз практично всі дослідники використовують структуру, яка запропонована Т. Стюартом. У ній виділяються три основних блоки, що становлять ІК. Перший блок – людський капітал, другий блок – структурний капітал, третій блок – клієнтський (споживчий) капітал. Але взаємини між елементами цих блоків поки що детально не розроблені. Приблизно таку ж блок-структуру пропонує експертна група РІКАРДІС (RICARDIS), виділяючи в ІК три блоки: перший блок – людський капітал; другий блок – організаційний капітал; третій блок – капіталу відносин (зв'язку з клієнтами).

Сформована структура ІК, що складається з трьох основних блоків, постійно доповнюється новими підходами і спробами більш точно врахувати її нематеріальні фактори. Значущість інформації в сучасному світі і розуміння ІК як динамічної структури дають змогу запропонувати новий погляд на блок-структуру ІК, в основі якої відображені, на наш погляд, нові взаємини між інформаційним капіталом і капіталом менеджменту (рис. 2).

Розглянемо більш докладно запропоновану структуру ІК. Як видно зі схеми, інформаційний капітал, до якого відносяться об'єкти інтелектуальної власності, являє собою зовнішню і внутрішню інформацію, що має цінність для організації і забезпечує її конкурентоспроможність на ринку. Він включає не тільки власне знання персоналу, здібності, навички, досвід, інформаційні програми і системи, бази даних та права інтелектуальної власності, але і всі ресурси пов'язані з зовнішніми відносинами фірми: з клієнтами, постачальниками тощо.

Під час оцінки інформаційного капіталу необхідно враховувати конкурентоспроможність та інноваційність інформації, тому що вона має властивість втрачати актуальність, творчий і новаторський компоненти і швидко застарівати.

Однак оцінити реальну економічну вартість всіх компонентів інформаційного капіталу важко, тому що тільки до деяких, таких як бази даних, банк знань, програмне забезпечення та ін., можна застосувати витратний підхід, а до інших, таких як нематеріальні активи, – ні. Це пояснюється тим, що під час оцінки прибутковості інформаційного капіталу використовуються вкрай суб'єктивні методи: аналіз і знання галузі, прогнозування ринку, «рейтинг» незалежних консультантів і експертів, ідентифікація, вимір і оцінка не тільки діяльності своєї компанії, але і бізнесу конкурентів.

Другим важливим елементом, що становить ІК, є капітал менеджменту. Він являє собою ідеологічне управління окремими елементами інформаційного капіталу, виконує координуючу і сполучну функцію для отримання конкурентних переваг. Капітал менеджменту не має вартісної оцінки і не може бути поданий у вигляді конкретного фінансового активу.

У сучасній економіці, заснованій на інформації та знаннях, об'єктом досліджень є зв'язка елементів інформаційного капіталу, які являють собою не тільки самостійну цінність, але і залежно від рівня ефективності їх застосування породжують мультиплікативний ефект, що поширюється на інші фактори виробництва. Так, наприклад, за допомогою впливу елементів капіталу менеджменту деякі знання, які структурно стосуються людського капіталу, можуть бути трансформовані в інформацію. Слід зазначити, що елементи інформаційного капіталу найчастіше відповідають на питання «що», тоді як елементи капіталу менеджменту являють собою процеси або механізми і відповідають на питання «як», припускають дії над елементами інформаційного капіталу.

Співвідношення між знаннями та інформацією – одна з найбільш обговорюваних тем у межах менеджменту знань. Під знаннями Девенпорт і Прусак розуміють поєднання оформленого досвіду, цінностей, контекстної інформації і погля-

дів експерта, які дають схему для оцінки й об'єднання нового досвіду та інформації. Як правило, в організаціях вони часто потрапляють не тільки в документи або сховища, а й в організаційні процедури, процеси, практику і норми [Девенпорт, Прусак, 1998, 560].

Запропонована модель Ікуджіро Нонака у вигляді спіралі знань пояснює, як завдяки чотирьом процесам, таким як соціалізація, екстерналізація, комбінація й інтерналізація, взаємодіють в організації явні і неявні знання [Нонака, Такеучі, 2003, 320]. Так, наприклад, у процесі соціалізації можна спостерігати невербальну передачу прихованого знання від одного члена організації до іншого. Під час екстерналізації, на думку Ікуджіро Нонака, відбувається перетворення прихованого знання в явне за допомогою незвичайного використання мови, різних метафор і аналогій. У процесі комбінування можна спостерігати передачу явних, кодифікованих знань від однієї людини іншій через книги, газети, лекції та комп'ютерні технології. Під інтерналізацією розуміється перетворення явного знання в приховану форму, наприклад, за допомогою практичного виконання якоїсь діяльності.

Дослідники визначають систему управління знаннями як набір повторюваних на регулярній основі управлінських процедур, покликаних підвищити ефективність збору, зберігання, поширення і використання цінної інформації з погляду компанії. Б.З. Мільнер виділяє три основних компоненти, що входять до складу системи управління знань: людські, технологічні, організаційні [Мільнер, 2003, 176]. Однак, на наш погляд, словосполучення «управління знаннями» є спірним, тому що знаннями, враховуючи їх переважно неформалізовану природу, безпосередньо управляти не можна. На нашу думку, місія менеджменту знань повинна полягати в тому, щоб сприяти трансформації знань в інформацію, створенню нових знань, забезпеченню циклічності цього процесу.

Висновки з проведеного дослідження. Можливості управління і вимірювання інтелектуального капіталу, а також конвертація його в корисні товари та послуги стає критично важливою компетенцією в сучасному бізнесі. На наш погляд, ІК варто визначити як відношення інформаційного капіталу і капіталу менеджменту в межах сукупності трьох компонентів: людського, організаційного та капіталу відносин. Взаємини між капіталом менеджменту та інформаційним капіталом стимулюють економічне зростання, підвищують конкурентоспроможність суб'єктів ринку, при цьому не мають фактичного відображення в балансі підприємств і не піддаються обліку традиційними методами. Сьогодні ІК є найважливішим компонентом, здатним принести прибуток і користь його влас-

никові та підвищити інвестиційну привабливість. У зв'язку з цим для повноцінного вимірювання ІК необхідно розробити підходи і критерії до цього процесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Казакова О.Б. Интеллектуальный капитал: понятие, сущность, структура / Экономика и управление: научно-практический журнал. 2014, № 5 (121), С. 68–72
2. Комаров С.В., Мухаметшин А.И. Понятие, структура и взаимодействие элементов интеллектуального капитала / Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Экономика и менеджмент, 2013, № 3 (Том 7), С. 93–100.
3. Кузьминых Н.А. Интенсивность и экстенсивность инновационного развития / Экономика и управление: научно-практический журнал, 2014, № 3, С. 51–56.
4. Страссман П. Как измерить знания? / Computerworld, 1998, № 15.